

ként az ők tisztán saját jogi institutiói alá. A „feketé” szolgaságának lehetőségét a fekete bőrrrel és ki nem fejlődött koponyával szokták megfoghatónak venni. A görög és római államok özszegek tényezőinek felismerésére vezethető egyik legtöbbet ígérő eredmény, a melyet a legújabb történeti kutatás felmutathat, annak bizonyítása, mily csekély szerep jutott az ősi társadalom szervezkedésében a „faj-egyenlőség” vagy „faj-különbség”-nek.

(Folytatása következik.)

„Bács (Erdély) magyar-oláh falu, Kolozsvrm, Bácsi járás, a kardosfalvi gyarmattal együtt, 810 lak. rom. kath. és görög kath. anyaegyházzal.”

Az „egyetemes magyar encyclopaedia” ötödik kötet, 144-ik lap

Töredék kibővítése.

Néhai nagy-ajtai Kovács István magos emlékü történész, az általa szerkesztett „Nemzeti társalkodó” 1841-ik évi 16. sz. 124-ik lap a kolozsmonostori apátság leírásában, az apátság 40 falvait elé számlálja, irván: Falvak terültek el a Szamos vize, Nádas- és Gorbó pataka völgyeiben, stb. ahhoz (u. m. az apátság birtokához) tartozó falvak.

A 40 falvak egyike — a Nádas vize völgyében — Bács, jelenleg is fennálló nevezetes történelmi emlékü helység, főleg egyházi történetére vonatkozólag, Bartalis Antal mult században élt jegyenyei plébános 1794-ben nyomtatott „Notitia parochiae Jegenyensis auctore parochi loci”. A 76. lap: Possedit Abbatia Kolosmonostorensis praeter pagum Jegenye, Bogártelke, et Egeres, sequentes quoque pagos: Kajánthó, Tiburecz, et Bács, quem Sigismundus imperator et Rex Baath, seu Zentijános appellat. Kovács István egy 1773. évi hiteles — mint írja — oklevelekből hivatalosan készítettett kéziratban lévő jegyzőkönyvből elészámlálván névszerint a 40 falvakat, Bács Szent-Joan vagy János, tehát két külön falvat ír. Már 1263-ban, mint külön önálló helység Zentijános fenn állott. Kovács István * jegy alatt írja: „Szent-János hajdan határos falu volt Bácscsal. Tehát nem egy Baath (Bács) vagyis Zentijános, hanem két önálló falu volt, ha szintén Kovács István szerint, a XV. század kezdetebeli oklevelekben már úgy említik mint csak praedium. Jelenleg Bács külhatárában, romjaiban is fel nem ismerhető helység volt Szent-János. Azomban az alább elészámlálendő, mind magyar nevű 27 számú határrészletek között: „Egyház erdeje”, vagy „Papmezeje” nevezet alatt, valyon nem „Szent-János” helység helyét értsük-e? feltett kérdésül marad.

Ime a Bartalis Antal lankadatlan kutatása gyümölcsét: „Loca (határrészek) pagi Bács, silvis consita, hacc sunt: *Nyires, Papmezeje, Fűzeség, Kapusell, Nádodala, Laposkődala, Hidos, Kétútköze, Hegyeshegy, Ivánkabércze, Falló, Nyáras, Egyházerdeje, Sósputaka, Pártánmezeje, Kisteleknycaka, Gergelyirtása, Szent-Iván cseréje, Karakó, Szakadás, Kányatető, Ohkép, Irtás-helye, Hegyemege, Lencsés, Bükkös, Bácsorok.*

Bács, mint a kolozsmonostori apátsággal közvetlen határos helység 1061., 1062, vagy 1063. évek egyike óta a nevezett fő vagyis anyaapátság történeti általános, vagy egyházi, jó vagy bal sorsában mindég osztozott, részt vett. Szabad legyen Kovács István: „vándorlások Kolozsvárban és Kolozsmonostorban“ 1841. évben, 16, 17 és 18 számok alatt olvasható cikkeiből a Bácsról szóló közleményeket — a nélkül, hogy ismétlés vádja alá jöjjünk — lehetőleg korrendén, feljegyezni a következőkben. 1241-ben a mongolok Bácsot oly közel az apátság helységéhez elpusztították. 1414-ben Zsigmond király távollétét, a máséra vágyók, önnön javaik örögbitésére fordítván, azok között Pappfalvy László a Pappfalvy Jakab fija, a kolozsmonostori apátság némely szántóföldeit és erdeit, melyek Szent-János határiban feküdtek, elfoglalta. 1556. évi április 21-én a kolozsvári országgyűlésen, Bács mint a kolozs-monostori apátság birtoka secularisáltatott, azaz világiakra szállítottatott. II. Zápolya János (Zsigmond) választott király Bácsot már négy falvakkal együtt cancelláriusának Forgács Ferencznek adva, 1587. évben kelt urbéri összeírás szerint Bács 103 jobbágyot birt. Szegedy János jezsuita, 1743. évi július 17-én Kolozsvárt kiadott munkája valamelyik lapján, írja: „Jelenleg (1740. tájt) ezen jobbágy-szám harmad annyira, sőt némely helyekben negyed annyira is leapadtott, a pestis, ellenség általi elvitel, és önkéntes elszökéssel. Báthory Zsigmond fejedelem 1595-ben a kolozsmonostori uradalmat (Bácssal együtt) 1602-ben pedig annak dézmaival a jezsuitáknak adományozta. 1605-ben Böcskay István fejedelem a kolozsmonostori apátság javait (Bácssal együtt) Homonnay Bálintra ruházta, vagyis adományozta. VI. Károly császár király 1733. kelt engedelmé folytán, a Kolozsmonostor birtokába 1693-ban helyezett jezsuiták Bács birtokot gróf Bánffy Györgytől kiváltották. — Bács birtokába 1733. évi május 14-én iktatódtak be a jezsuiták törvényszerűleg; a beiktatásra senki ellent nem mondván. — Történelmi följegyzésre méltó a Sogesváry Bálint XVII-ik századbéli följegyzése: „Erdélyi történelmi adatok IV. kötet, 196. lap. „1629. év 22. februar vivék Kamuthy (III.) Balázst Kolozsváron által Bácsiból Kolozsmonostorra temetni, a papok kereszttel és gyertya világnál, kinek halála lött az 1628. évi szeptemberben Drágh nevü faluban — Ki fejedelem taná-

esosa volt, és Doboka vármegyének ispánja“. Téved a krónika író; mert II-ik Balázs volt a főispán. Gál László. „Az erdélyi diéták és országos végzések foglalata“ című munka III. k. 107-ik lap írja: „A jezsuitákat XIV. Kelemen pápa szerzetestől eltörölte. Erdélyben az 1773 ban sept. 18-án költ kir. leirat által jószágaik elkoboztattak oct. 8 án, személyek pedig ide, amoda elhelyeztetek“. A jószágok között Bács is lefoglaltatott az erdélyi Báthory-egyetem, mint fundus studiorum catholicus elidegeníthetlen öröksége.

A kolozsvári jezsuita társházból: 1.) Felsőbükki Horváth József (a jelenleg is virágzó felső-bükki Horváth család ivadéka, „ünnepegy rendező és kálvária gondnoka“ azelőtti hivatalából Bács megye papi helyettesé rendeltetett. Valamint Kovács József mértanár, utóbb (1773. év után) a gróf Teleky Károly fia (Pál) növelője, utóbb Bács helyettes (administrator) megyepap, 200 forint évdíjjal. Visszatérve a korrendre. A halhatatlan emlékü Mike Sándor 1857. évi február 20-áról, közlőhöz küldött levelében írja: „1754 ben következő jezsuiták voltak Kolozsvárt: P. Michael Henter missionarius in Bács, — Menstr. Exhor. Dom. Praeses. Congr. Agon. Hebd. cur (curator) Mont. Calv. et Milit. Praeses. Oper. Hung. — Sepsi-szent-iványi Henter Mihály jezsuita magát predicatiója közben többször vérszísig szokta volt ostorozni“ Irja Mike S. — Medium ineptum ad finem consequendum.

Az erdélyi kath. esperesi vidékek között X-ik a Kolozs-Doboka egyesített vidék. 1838. évi egyházi schematismus Fancsali Dániel fejevári kanonok, Udvarhely vidéki esperes által szerkesztve. Ezen vidékben 1-ső Bács, Kolozsvármegyében. 1776. évben állítottott fel Szent-Péter és Szent-Pál hitszónokok tiszteletére. Pártfogója a kolozsmonostori alapítványi uradalom. 1838. évben parochusa (mint plébános) t. Kósa György volt. Az anyamegyében volt ekkor 446 katolikus. A filiáiban, u. m. Kardosfalván 11. Magyar-Nádason senki. Mérában 7. Säärdon (itt a felső-bükki Horváth-család udvarában kápolna) 21. Szucsákon 31 lélek. Vista senki. — Világi az az keblí igazgatását Bácsnak 1773—1848-ig röviden ezekben vázolhatjuk. Miután 1773-ban a jezsuiták megszűntek birtokosai lenni, az uradalmat az erdélyi kir. kincstár (thesaurarius) kezelte világi tisztek által. Az 1796 évi világi schematismus 129. lap olvassuk: Dominale. Dominium Kolozsmonostora. Provisor D. Petrus Istvánfy Rationista (vulgo: számtartó) Bartholomeus Ruben (a jezsuitáktól maradott), Spani (ispánok) 1796-ban. 1.) Stephanus Kovács in Bács. 2.) Várady K. iszakosságáért kitétetett. 3.) 1827. évtől 1848-ig csik-csicsói Kósa Dénes. 1848-tól maig haszonbérbe adva kezelte. 1848-ban jobbágyai felszabadultak. De orszá-

gos kárpótlást a „Kameral Aerar“ 3488. száma szerint 757899 frt 2 $\frac{1}{4}$ kr értékű urbéri kötelezvényeket kapott az erdélyi fiskus. Ebből a heirt Bácsra külön mennyi esik? azt az uradalmi pénztári jegyzék, mint bevett pénz kimutatja.

Országos politikai igazgatásáról Bácsnak töredékesen eny nyit. Kolozsvármegye felső kerületében a Bácsi járás erről neveztetett. Bácssal együtt 20 helységet számlált, mindnyája északnyugot irányban. 1824. évben Szebenben nyomtatott: Elenchus, nomina civitatum, oppidorum et pagorum in magno princ. Transilvaniae existentium . . . exhibens. 10. lap: „In processu Bácsiensi. Argyas, Bács Bogártelke. Dank. Darolez. Egeres. Forgácskút. Jegenyé. Inaktelke. Lapupataka. Magyar-Gorbó. Magyar-Nádas. Mákó. Méra. Oláh-Köblös. Solyomtelke. Szucság. Türe. Vásártelke Vista. 1827. évben a Bácsi járásban szolgabíró érsek-ujvári Ujváry István volt. 1848–878 ig a szolgabírónak Bácsban kellett laknia. Az 1878. évi erdélyi fiszt- és helységnévtárból a „Bácsi járás“ és abban „Bács helység“ eltűntek talán örökre? 1879. év óta, legujabb felsőbb rendeletből, Kolozsvárt lakik a szolgabíró. Talán azon alapon, hogy napnyugatról napkelet felé nyújtatott a járás. Éppen Borsáig. Történeti alapját annak, hogy Borsa jelenleg Kolozsvármegyébe kebeleztetett, két kútfőben, a XVI és XVIII. században találjuk fel. I.) Báthory István Erdély fejedelme, 1576 évi junius 8-án kelt adomány-levele által a dézsmabért Borsán Bánffy Györgynek és fiu maradékainak elengedte. E kiváltságot Báthory Krisztof és I. Apaffy Mihály fejedelmek is megerősítették. Mindhármán Borsát Kolozsvármegyébe helyezvén. 1704. évben I. Leopold császár a borsai kir. dézsmát a kolozsvári jezsuitáknak adományozta. Ekkor Borsa Kolozsvármegyében volt irva. 1863. évi „Tiszti névtár“-ban a 28-ik lapon: Bács 805 lakost számlált Kardosfalvával együtt. Adozó helye Kolozsvár volt, valamint jelenleg is ott van.

Mindezeket reminiscenciák gyanánt

közli
H. K.

Báthori Endre bibornok-fejedelem megöletése és annak előzményei.

Irta: dr. Nemes Elek.

A Báthoriak nemes családja öt fejedelmet adott a bérczes Erdélynek, és ez öt közül bizonyára egy sem volt az isteni gondviseléstől nagyobb tehetséggel megáldva, mint Báthori Zsigmond.